

Kar je pa glavna stvar: opustite to navado, da bi otrokom dajali preveč lepih in dobrih nauk. Dobra sicer ne stori človek nikdar preveč; ali dobrih nauk ima pa kmalu preveč. (Dalje prih.)

Dr. Jakob Zupan.

K spevu „XII. Gazel Prijatlju“ (gl. Učit. Tov. I. 9. 10; Jezičn. str. 23—29.) dal je bil Zupan sam tudi nektere izjasnila v Illyr. Bl. 1831; na pr.:

Erläuterungen.

1. Gazela, arabishe Versart mit Reimen, wie in diesen zwölf Beispielen. 2. Bogmati, schwören. 3. Drugu, dem Freunde. 4. Pev, Gesang. 5. Obnos, Benehmen, Betragen. 6. Huliti, schmähen, tadeln. 7. Loza, Rebe. 8. Moskatela, Mostatelerwein. 9. Algarbi, die südvwestlichsten Portugiesen. 10. Rajnik, Bewohner des Paradieses, raj. 11. Vostok, gleichsam istok, ishod sonca, Aufgang der Sonne. 12. Prelest, Reiz; prelestnik, prelesnik, prelesnica, Verführer, Verführerin. 13. Sopruga, spruga, Lebensgefährtin. 14. Silac, Zwingherr. 15. Samec, Zweifler; sum, Zweifel, Argwohn, Eifersucht. 16. Skamneti, okamneti, zu Stein werden; okamnilo, Petrefact. 17. Cvetnik, Blumengarten. 18. Gomila, mogila, Grabhügel. 19. Gostenje, Gastmahl. 20. Vesolna, vselena zemlja, die bewohnte Erde. 21. Ozaliti, zieren. 22. Smel, kühn, mutbig. 23. Poglontiti, verführen. 24. Gruzilo, Tiefe. 25. Plač, Klage; plakati, weinen. 26. Človečija, Menschheit. 27. Soba, Cella, im Serbischen. 28. Pojatina, Pallast. 29. Rota, Schmutz, Eib, Fleck; rotiti, fluchen. 30. Brezvošilen, wünschelos, — leer. 31. Kos, Troß. 32. Upalen, entbrennt. 33. Bludilno popelo, unzüchtiger Schüler. 34. Cepetec, Liebreiz. 35. Sirenski, auf Sirenenart. 36. Klama, Täuscher, Täuscherin; klamiti, täuschen. 37. Drug, Ehegenosse. 38. Prepeti, der zu sehr gerühmte. 39. Matica, Original, im Dalmatischen. 40. Koranci, Koransanhänger. 41. Objemec, Urmarmor. 42. Čuten, empfindend, fühlend. 43. Ljubav, Liebe. 44. Gerbav, runzig, greis. 45. Dovoljenj, zufrieden. 46. Kurjava, Fleckung. 47. Rojiti, schwärmen. 48. Udaljava, Entfernung. —

Pravi mož, pisal sem o Nečásku (Jezičn. XIII. str. 2), se ne spozná le po obličji, ampak tudi po govorjenji in dejanji, po pismih in prijateljih. — Da so Zupanu dopisovali veliki učenjaki in da jim je tudi pismeno odgovarjal, to vém; vendar njegovih pisem dobiti kaj nisem mogel. Čital pa sem nektere pisma njegovih častiteljev in prijateljev. Med prvimi bil mu je Janez Nep. Primic, r. l. 1785 v Zalogu poleg Šmarije, od l. 1811 pisar v licejski knjižnici, potem prvi očitni učenik slovenščine v Gradcu, u. l. 1823 domá. Ta je pervikrat pisal Zupanu, tedaj kaplanu pri sv. Petru v Ljubljani, 13. novembra 1810 iz Gradca na pr.:

„Visoko Častitlivi Gospod Jakob! Prosim nar poprejd za zaméro, de se podstópm, Njim z svojim písánjam nadlego delati. Pak vém, de so goreč Slavist, ino Slavisti si tkój brez vsih posvejtih perklonb ali ceremónij eden drugimu pišejo . . . prósím, de bi mi perpustili, Njih včasi za to al uno reč, kar Illyrijo zadene, pobárati. — Zahvalim za pozdravljenje, kteriga sim bral na Duneju v listu Jerneju (t. j. Kopitarju) poslanimu. — . . . Kopitar zdaj prav dobro stoji, kar me prav veseli, de si je svojo srečo tako dobro vstanovil. Njegove „Patriotische

Phantastien ic.“ so mu veliko prijatlov perdobile. — Prosim Njih lepó, naj mi kaj kmalo pišejo, kaj se kaj noviga zdaj v novorojeni Krajnski deželi godi. Štajercí mislijo prihodno lejšo v Gradcu slovensko vučnico napraviti: to bi bilo pač dobro za slovenski jezik. — Vodnikove novo skovane besede sim si iz Njih lista prepisal: bistvo, izjem, podmet, predmet, sostvo, vvod i. t. d. bi pač žiher (segurno, sit venia verbol) drugači pre naredil . . . Naj povejo od mene lepe strežbe Njih Gospod Stricu, mordè me še poznajo . . . Eilen Sie mit der Herausgabe einer neuen Bibel = Uebersetzung, hier wird sehr häufig darnach gefragt . . . Zdravil
Njih
podložni

Janez Nep. Primitz. (i. z.)

Iz družega pisma 18. svičana 1811 posnamem naj na pr. tole: „Njihov list mi je veliko veselja sturil, sosébnó, ko so mi ga tako lepo po slovensko pisali; zanaprej, prosim, naj mi li vselej v maternim jeziki pišejo, de se bodem vsaj enmalo na pravo, terdo, nespačeno slovenšino navadil; zakaj, vidijo, tukaj imam malo perložnosti terde Slovence govoriti slišati. Mene še zmeram z téžko stane, se nemškovanja zderžati, kadar kaj slovenskíga pišem; pa njim bom odgovoril nar bólj ko bom mogel. Njih tedaj smem prositi, de bi številce vušov slovenskíga tovarštva povekšali . . . Vse Slaviste naj mi lepo pozdravijo, posebno Skerbinca ino Bilca . . . Za božji čas, naj ostanejo na Kranjskim: post nubila Phoebus . . .“ —

Tretje 14. junija je nemško, le sim ter tje slovensko ali latinsko. Po besedah: „Me močno veselí, de so v mojo rojno (ali rojstno?) farno za kaplana prišli,“ — nekterih jezikoslovnih in domačih opazkah — piše na pr.: Veselo, prav veselo je, kar ste mi pisali o gosp. Ravnikarju; od njegovih redkih dušnih darov sme si slovenščina mnogo mnogo ometati; utinam inveniat plures imitatores. Prijatelj! Po Dolenskem poglejte nekoliko, morebiti izbudite kterega doslej nemarno dremločega duhovna iz brezslavne njegove oterpnosti; budite jih, naj nabirajo za slovar, kakor delam jaz pri svojih Korošcih in Štajercih. Pohvaljeni so nato Jarnik, Schneider, Modrijak, Jaklin, Cvetko, češ, snujemo spet slovensko društvo. Kopitar bi to reč najlože sprožil. Pišite mu še Vi, jaz sem mu že. Ne bi li mogli napraviti na bogoslovnici v Ljubljani stanovitne slovenske učilnice? Brate! spregovorite na pristojnem mestu kako besedo; tuum verbum permultum valiturum, non me latet. — O razvpitem in justo plus ograjanem patru Marku sem quoad essentialia i. e. ejus novitatum fictiones praematuras et absurdas z Vami istih misli; prehudo pa je, kar pravite: „Vsi vsi móremo vpiti čez Marka, de ga bodo tudi drugi za to deržali, kar je, za sleparja. Le to je Krajušini k pridu sturil, de je z svojimi sleparijami druge iz spanja zbudil, de so mu rekli: počasi pater!“ Čemu to? Razvpit je plus quam

satis. Ad nauseam mi je že Kopitar dokazoval, da je Marka slepar. Kaj to koristi? Nekteri dobrovoljni delavci se ostrašijo. Da je vedoma ali nalašč sleparil, tega mu ne moremo spričati. Njegovemu brezumnemu slovarjenju naj bi se bilo nasprot ravnalo realiter potius quam verbaliter; vana est sine viribus ira. Delati, delati — strenue pro viribus —, čemu le vpiti in zabavljati. Naj bi bila Japel in Kumerdej slovnici svoji dala na svetlo, pa bi bila na en mah zadušila nesrečni studenec. Kako lahko bi imeli zdaj že pripraven slovar, pa — naj jo tudi nam pové Primic po vseh ustih s svojimi besedami, kakor jo je povedal l. 1811 Kranjcem rojakom v pismu do Jak. Zupana, namreč:

„Unter den Krainern gibt es sehr viele gute Köpfe, aber nirgends herrscht doch die Intoleranz so sehr, wie in Krain, u. wo rührt das her, wer gibt dieses skandalöse Beispiel? Das Räthsel ist wahrlich nicht schwer zu lösen. — Ich bin jetzt schon das 4te Jahr im Auslande und habe Muße und Gelegenheiten so mancherley Art die vielfältige Beobachtung zu machen, daß es den Krainern bey allen ihren trefflichen Geistesanlagen doch noch sehr häufig an jener höhern bessern Bildung gebricht, die eine Mutter der Duldsamkeit, Nachsicht mit Frenden und wahrer Menschenliebe ist, und die also den Menschen zu dem macht, was er seinen Anlagen nach seyn kann, und vermög seiner Bestimmung werden soll. (Man denke nur an die vielen Verfolgungsgeschichten der Kleriker in unserm Vaterlande! Exempla sunt odiosa.) Und der Grund davon scheint mir meistens darin zu liegen, daß die studierende Jugend bisher eine nichts weniger als zweckmäßige Bildung in den Schulen erhielt. Hier erhielt man wohl Unterricht in Verstandesachen, aber in der Aesthetik, wovon die Bildung des Herzens und die Befestigung des moralischen Gefühls hauptsächlich abhängt, was konnte man auf den Laybacher-Schulen bisher für einen Unterricht erhalten? Daher die Rohheit der meisten Volkslehrer, daher ihre Ausschweifungen, daher die Unverträglichkeit derselben. Man wende ja nicht ein, daß die Laybacher Schulen bisher immer unter die besten gehörten. Concedo, ja, gute Rechenmeister, aber auch bloß diese konnten, wie sonst nirgends, hier gebildet werden; allein sind denn mit der Mathematik schon alle Wissenschaften abgethan? Die Bildung des Geschmacks, Dichtkunst, Rhetorik verbunden mit den ernstern Wissenschaften allein vermögen den Grund zu einer wahren Aufklärung zu geben. Allein in der deutschen Sprache konnte bis jetzt dieser Zweck unmöglich erreicht werden, und wird es auch nie können: ein deutsch-gebildeter Slave bleibt immer ein Mittel Ding zwischen einem Gebildeten u. Ungebildeten, mithin ein Zwitter, ein monstre. Die Bildung des Slawen muß slawisch seyn, wenn er das werden soll, was er werden könnte vermög seiner herrlichen Gaben der Natur. — Dieß sind also meine Gedanken, lieber Freund, die ich Ihnen hier (wie Sie sehen) ganz aufrichtig, kakor so mi na sercu zrasle,

hinwerfe, Ihnen, als einem Manne, der die Wahrheit liebt und nach derselben rastlos strebt. Beherzigen Sie, was ich Ihnen sage, und suchen Sie das, was Sie darin Gutes finden, in unserm armen Ahyrien zu realisiren. Streben wir vorzüglich dahin, daß unsere Volkslehrer eine bessere Bildung erhalten, caetera adjicientur vobis. O hätte nur an der Theologie zu Laybach schon früher, was so leicht möglich war, eine Lehrkanzel für die Slavische Literatur existirt, wahrlich wir wären nicht so arm an Geistesproducten! Wie leicht könnte Krain jetzt nicht schon eine slowenisch-theologische Monathsschrift aufweisen nach dem Muster von jener, die der Linzer-Diöcese so viel Ehre macht. Aber ich weiß wohl, wo der fatale Fehler steckt, daß die krainischen Gelehrten so wenig Lust zum Schreiben in sich fühlen. Die Verkehrungssucht und Intoleranz, diese zwey höllischen Ungeheuer sind es, die so manches bessere Talent entweder schon im Keime ersticken, oder in thatenlose Vermoderung versenken. Wie viel könnten nicht solche Männer, wie H. Walland, Raunicher, Gladnit, u. a. thun! Aber eine zu große Bescheidenheit oder gegründete Furcht vor unberechtigten Bekritlern u. Anbellern des Mondes mag sie von diesem hohen Zwecke abhalten. Solang die Literatur, der freye Wechsel der Ideen in unsern Landen nicht mehr in Umschwung kommt, bleiben wir, wo wir sind, oder potius, da jeder Stillstand in der Geistesbildung zugleich Rückgang ist, wir versinken allmählich in tenebras cimmerias. O könnte ich mit der Stimme eines Demosthenes u. Cicero allen Männern in Krain, in deren Händen die Aufklärung der Slowenen liegt, zudonnern, daß sie alle Mittel ergreifen, alle Maschinen in Bewegung setzen möchten, um die vaterländische Literatur immer mehr u. mehr empor zu bringen. . . Unser einziges Bestreben soll nur dahin abzielen, daß wir die Leute, besonders die Priester, zum fleißigen Schreiben bewegen. Omne initium arduum; multi peritura tractabunt. Allein unter der Menge werden doch Sachen, der Unsterblichkeit würdig, zum Vorscheine kommen: das Schlechte wird vergehen, das Gute wird bleiben. . . Machen Sie nur, daß Ihre Amtsgenossen schreibseliger werden, u. dann können wir dem Ausblühen unserer schönen Sprache getrost entgegen sehen. . Pak le samo vpiti ino križem roke deržati, — to ne pomaga nič; sondern schreiben, schreiben u. abermahl schreiben, das ist das Radical-Mittel gegen solche Leute. . Das Reich der Wissenschaften soll frey seyn und keinem Despotismus unterliegen. — Toleranz soll suprema lex seyn: ex diversitate et conflictu opinionum lucratur veritas. . Menschenliebe, Humanität, Nachsicht mit den Irrenden, sanfte Belehrung der Unwissenden, diese Tugenden sollen unsern heiligen Bund zieren u. alle unsere Handlungen leiten. Dem aber dieses nicht gefällt, der ist eines wahren Slaven nicht werth.“ — Proti koncu ga prosi, naj izverši svoj namen, poslovéniti Kosegartenovo „Življenje Svetnikov“, naj da na svetlo kaj svojih gotovo izvrstnih pridig, naj k temu prigovarja Paskala; koroški in šta-

jerski duhovni večkrat poprašujejo po njih; naj brez zamere ohrani ga v prijaznosti, ter naj piše mu pogostoma, pa le po krajnsko! —

Geometrijsko oblikoslovje in njegovo združevanje z risanjem.

Govoril o tem pri okrajnem učiteljskem zboru ljubljanske okolice Janez Levec.

Geometrijsko oblikoslovje ali nauk v oblikah pripravlja z nazorovanjem razum toliko, da more na njegovi podlagi nauk v geometriji izdatno napredovati. — To je oblikoslovje v ožjem pomenu. Pomenja pa tudi popularno geometrijo v obče, t. j. geometrijo, koja se vzlasti opira na ogledovanje in koja ne zahteva nikake vednostne strogosti. To je pa oblikoslovje v širjem pomenu. V obeh pomenih je oblikoslovje najožje združeno z nazornim ali naglednim podukom in smatramo je za najbližjo posledico iz Pestalocijevega glavnega načela, da mora biti vsako podučevanje iz začetka nazorno, a tudi pozneje ozko ž njim (nazorom) združeno.

Oblikoslovje v ožjem pomenu, je torej le propedeutika ali pripravljanje za vednostno geometrijo, in spada v delokrog srednjih šol. Le oblikoslovje v širjem pomenu ali popularna geometrija je predmet ljudski šoli, obravnava namreč kakor geometrija sploh, točke, črte in telesa; nas uči, kaj razumevamo pod temi predmeti, v kakih razmerah so točke, črte, ploščadi med saboj in v kakem razmerji do toček, črt, ploščad in teles. Zatorej jo delimo v longimetrijo ali v nauk o črtah, v planimetrijo ali v nauk o ploščadnih in v stereometrijo ali v nauk o telesninah.

Popularna geometrija ali oblikoslovje v širjem pomen se začenja z opazovanjem predmetov. Obräca se neposredno na oblike predmetov, da vplivajo na učenca, denn der junge Mensch muß erleben, was er zu lernen hat, pravi Diesterweg, denn daß Erlebe hat man gelernt — für ewig, in tako pouzroči neposredno spoznanje. Od tod prihaja, da je Pestaloci, čegar zasluga je, da se je ta predmet v ljudske šole vvedel, popularno geometrijo imenoval oblikoslovje. Loči se torej v tem od prave geometrije, da pospešuje ogledovanje, ne pa toliko razumnost, kakor poslednja. To je subjektiven razložek ali razložek v metodi. Vednostnej geometriji je razumljenje oblike pogoj, oblikoslovje se pa mora po principu nazornosti obravnavati. V vednostnej geometriji vlada pojem, abstraktnost, tukaj pa nazornost.

Kakor sem uže omenil, oblikoslovje v ljudskej šoli nima namena pripravljati učence za vednostno geometrijo, kajti večina učencev stopi po dovršenih ljudskih šolah v praktično življenje, tedaj tudi ni treba temelja staviti tam, kjer ne mislimo poslopja zidati. — Namen tega poduka v ljudskej šoli je, da nam služi, kot eminentno sredstvo za vzgojo, kot sredstvo za vzgojo, ki se ne da po nikakem drugem predmetu nadomestiti. To pa postane oblikoslovje na ta način, da izvirajo